

A HÁBORÚ UTÁNI ÉVEK HÁZASSÁGKÖTÉSEI SZOCIOLÓGIAI MEGVILÁGÍTÁSBAN.

I.

A mi magyar társadalmunk háború előtti nyugodt és egészséges életműködésének egyik jellemző sajátása volt, hogy a házasságkötések abszolút száma évről-évre majdnem változatlanul alakult ki, illetőleg hosszabb időn át a lakosság számbeli gyarapodásának megfelelően lassan emelkedett s a házasságkötési nyers arányszám kis ingadozásokkal hosszú időn át a 9 ezrelékes átlag körül mozgott. Magyarország mai területén 1911-ben 69.778, 1912-ben 69.086, 1913-ban 69.188 házasságot kötöttek, a nyers arányszám pedig 9.1, 8.9, 8.8 ezrelék volt ezekben az években.

Ezt a teljesen nyugodt társadalomegyensúlyi helyzetet a háborús kataklizma gyökerestől felforgatta és a társadalom békés életműködését erősen módosítva, abnormális keretek közé szorítva a házasságkötések számát is példátlanul alacsonyra süllyesztette. 1915-ben, a legnagyobb háborús erőfeszítés idején, 27.025 házassággal 3.4 ezrelékre szállott a házasságkötési nyers arányszám Magyarország mai területén, a nagymagyarországi arányszám pedig még ennél is alacsonyabb volt, olyan alacsony, hogy egész Európában csupán Franciaország 2.2 ezrelékes aránya volt ennél kisebb.

A háború befejezése után az egyensúlyi helyzetéből erőszakosan kimozdított inga az ellenkező szélsőségbe csapott át s a magyar társadalom 1919—1920-ban a házasságkötések terén olyan példátlan erő kifejtést, sőt erőfeszítést produkált, amely különböző mélyreható okok miatt nem maradhatott káros következmények nélkül.

1919-ben a házasságkötések abszolút száma (160.550) és a házasságkötési nyers arányszám közel *hatszor* nagyobb volt, mint 1915-ben (27.025, ill. 3.4), s ez a roppant erős különbség még 1920-ban is csak az abszolút és az arányszámok különbségének *négyszeresére* hanyatlott vissza s csak 1924-ben érte el a háború előtti évek viszonyai közepette állandó jellegűnek kialakult 9.0 ez-

relékes arányszámot. Társadalmi életünk házasságkötési mozgalmának a háború által megzavart és feldúlt egyensúlya ebben az évben lassan helyreállt s újra a háború előtti normális keretek közé illeszkedett be.

Az 1915 és 1924 közé eső *tíz* esztendő házasságkötési mozgalmának rendellenességei azonban sokkal messzebbható jelentőségűek, semhogy hatásuk egyhamar eltűnhetne a társadalom életműködéséből, A mi szempontunkból legnagyobb jelentőségű e decennium házasságkötési mozgalmából annak a vizsgálata, hogy a házasságkötések számának említett szélsőséges hullámválása, erőszakos letörése és hirtelen feltornyosulása, milyen hatással volt vagy lehetett a nemzeti életerő fenntartásának biztosítására és utánpótlásának követelményeire s hogy vájjon ezt a kvantitatív hullámválást milyen kvalitatív jelenségek kísérték? Felmerülhet az a kérdés is, hogy a házasságkötések számában a háború után beálló és olyan örvendetes bőségesnek látszó utánpótlás *belsőleg* is együtt járt-e a legyöngült nemzettest egészséges regenerálódási vágyával és akaratával s a házasságok számának ilyen feltűnő magasra szökése a nemzeti társadalom igazi belső életszükségleteinek és érdekeinek mérlegében is azt a nyomatékos és kiemelkedő helyet foglalja-e el, mint a házassági statisztika számsoraiban?

Más szóval: arányban áll-e a háború utáni „házassági hausse“ belső jelentősége és súlya azokkal a fontos társadalmi életigényekkel, amelyeket egészségesen funkcionáló, életerős, haladni és fejlődni kívánó társadalmi közösség kell, hogy magában hordozzon és minden erejével szolgáljon?

A társadalom életigényeinek biztosítása szempontjából nem közönyös az, hogy az a 265.000 házasság, amelyet 1919-ben és 1920-ban Magyarországon kötöttek, *szociális* szempontból olyannak tekinthető-e, amilyennek egészséges életterejű társadalomban *minden* házasságnak lennie kell, hogy t. i. igazolását és értelmét abban a célban keresse és találja meg, amely az utódok nemzésének, szülésének és felnevelésének processzusa révén hivatva van a társadalom fennmaradását és továbbfejlődését biztosítani, vagy pedig ennek a nagytömegű házasságnak — amelyet egész tömegében éppen az abnormálisan felduzzadt méretek tesznek gyanússá — jelentékeny hányada olyan volt, hogy a társadalom igazi érdekeinek szempontjából közönyös vagy éppen káros motívumok hozták létre.

A házasságkötések számának háború utáni mértéktelen felduzzadása önmagában véve még nem jelenti szükségképpen azt, hogy ezekből a háború utáni házasságokból általában kevesebb válhatik be, mint a háborút megelőző években kötöttekből. Igen erős vitalitású és különleges rétegezésű társadalomban elvégre el lehet képzelni a regenerálódási akaratnak ilyen elementáris kitörését, anélkül, hogy ez a jelenség gyanússá válnék. Másrészt, ha ezeknek a háború utáni házasságoknak nagyrészt talán a fizikai kényszerhelyzet (pl. lakásínség), vagy a házasságra lépő felek kölcsönösen bizonytalan egzisztenciális helyzete kovácsolta is össze, még ez sem zárta volna ki eleve, hogy idővel a házasság viszony mélyebb kapcsolatot is fűzzön a házasságfelek közé és utólag szankcionálja az esetleg nem belső szükségéből eredt életközösséget.

Néhány év elmúltával azonban bebizonyosodott, hogy ezeknek a házasságoknak egy része mennyire jóvátehetetlenül ingatag és bizonytalan alapokra volt építve és mennyi sok nem vált be belőle, mert hiányzott a frigyrelépő felek lelki indítékai közül a *legerősebb* összetartó erő, a házasság igazi nagy céljának öntudatos vállalása s az az áldozatos lemondási készség, amely minden nehézségen át győzelemre tudja vinni ezt az elhatározást.

Mert azt, hogy *szociológiai* értelemben véve *igazi* házasság-e a férfi és a nő között fennálló páros viszony vagy se, sohasem az olyan külső körülményekből kell megállapítani, mint amilyen pl. a házasság jogszerű megkötése, hanem mindig csak az illető egyének tudattartalmának és érzelmi állapotának megismerése alapján, ami viszont annál nehezebb, mert legtöbbször maguk a házasságfelek sincsenek tisztában azzal, hogy tulajdonképpen minek a kedvéért kötöttek házasságot. Előre, illetve a házasságkötés időpontjában ezt nem is lehet teljes határozottsággal eldönteni, mert csak később válik meg, hogy azok az akaratilag elhatározások, amelyek a házasság megkötésére készítették a feleket, olyanok-e, mint amelyek a házasságkötésnek az egyéni és szubjektív érdekeken és célokon túl, azokon felül emelkedő objektív jelleget biztosíthatnak vagy sem. Előbbi esetben tehát igazi, objektív jellegű társadalmi jelenség a házasság, utóbbi esetben nem az. De ezt — az olyan eseteket kivéve, amikor a házasság szociológiai értelemben vett beteljesedése eleve ki van zárva (pl. 60 éven felüliek összeházásánál) — mindig csak a házasság megkötését követő időben és a házasság együttélése

folyamán bekövetkező jelenségekből lehet némi biztonsággal megállapítani. (V. ö. Th. Geiger, Zur Soziologie der Ehe und des Eros, Ethos, Jhrg. I. H. 4., 1925—26. S. 595—614.).

Ezt az utólagos megfigyelést azonban csak úgy ejtethem meg, ha figyelemmel tudom kísérni a „házasság“ további sorsát. Ezt mégis tehetem azoknál az eseteknél, amelyekről közvetlenül, személyesen tudomásom van, (pl. a saját házasságomnál, vagy a környezetemben történő eseteknél), de annál nagyobb nehézségek tornyosulnak a tudományos eredmények és következtetések levonására egedül alkalmas tömeg-megfigyelés elé. Könnyű azt konstatálnom, hogy 1919-ben pl. 160.000 házasságot kötöttek nálunk¹, de ha egy társadalom-jelenségi *egységnek* tekintem ezt a házasságtömeget és azt kereselem, hogy — mondjuk öt évvel — később milyen képe volt ennek a tömeg-egységnek, hogy mi lett a „sorsa“ öt év elteltével ennek a 160.000 házasságnak, ezt már sokkal nehezebb megfigyelni. Annál nehezebb, mert a házasságkötésekre vonatkozó vagy azokkal bármiféle vonatkozásban álló statisztikai adatok csak igen ritkán olyanok, hogy belőlük visszaható megfigyeléseket nyerhesünk és segítségükkel mintegy visszakereshessük az egykori házasságkötések motívumait. Emellett a megfigyelhető jelenségek is annyira széthullók, annyira differenciáltak és különbözőek és igen sokszor megfoghatatlanok is, hogy a kutatás a legnagyobb nehézségekkel kénytelen megküzdeni.

E sokféle nehézségre való tekintettel *elméletileg* értékes, eredményeket kapunk akkor is tehát, ha megelégedünk annak az utólagos konstatálásával, hogy egy bizonyos időpontban (időszakban) kötött házassági tömegből, a később bekövetkezett jelenségek alapján mennyit tekinthetünk olyannak, amely a házasságkötés időpontjában is valószínűleg magában hordta a férfi és a nő társulásának objektív karakterét, illetőleg azokat a lelki motívumokat, amelyek a házasságnak komoly erkölcsi és társadalmi értéket biztosíthattak, s viszont mennyit tekinthetünk olyannak, amely ezt a biztosítékot, a bekövetkezett jelenségekből következtetve, már akkor is nélkülözte. A kétféle kategóriának egymáshoz való aránya, illetőleg ennek az arálynak az utóbb említett kategória javára történő eltolódása vagy észrevehető megnövekedése kétségtelen jele annak, hogy a társadalom életereje, szociális potenciája hanyatlóban van, sorvad.

A legfontosabb alap tehát egy bizonyos időszakban kötött házassági-tömeg minőségének megfigyelésére az illető házasságok termékenységének vizsgálata. Ahol nem kell olyan vis major-szerű külső akadályokkal számolni, mint a világháború éveiben, (amikor a háborús időszak általánosan csökkent születési arányszámait, de különösen a fiatalkorú és termőképességük legjavában élt feleségek korai elhunytja miatt (1918. évi spanyoljárvány!) a nő halálával megszűnt házasságokból sokkal kevesebb gyermek született (átlag 3.96), mint a megelőző békés időszakban, tehát a befejeződött házasságok egy része a házaspár szándéka *ellenére* nem tudta betölteni teljes mértékben rendeltetését), és a házasságok termékenységi indexét mégis csökkenni látjuk, ott kétségtelenül a társadalom életakarának, vitalitásának csökkenésével, illetőleg az esetek egy részében a házasság társadalmi *értékelésének* elhomályosulásával, alkalmazásának helytelenségével, a házasság jogi intézményének egyéni és szubjektív célokra való kihasználásával kell számolnunk, mert az olyan házassági-tömegnek alkotó egységeiben, amelyre nézve ki lehet mutatni a termékenységi index határozott csökkenését, igen sok vagy viszonylag több olyan páros viszonyt kell meg-húzódnia, amely nélkülözi a házasság erkölcsi és társadalmi igazolását és szankcionálását, mert ezeket csak az olyan objektív jellegű társulásokra lehet kiterjeszteni, amelyek a fajfenntartásra irányulnak.

II.

A hivatalos magyar statisztikai adatgyűjtés kétféle vonatkozásban szolgáltat adatokat a *befejezett*, illetve megszűnt házasságok termékenységéről, amelyekből mi csak azokat használhatjuk eredménnyel, amelyek a háború után kötött házasságokra vonatkoznak.

Az adatgyűjtés egyik csoportja a *nő halálával* megszűnt házasságok termékenységét mutatja ki és részletezi a megszűnt házasságok időtartama szerint öt éves csoportokban, az adatgyűjtés másik csoportja az olyan házasságok termékenységére nyújt felvilágosítást, amelyek válás által bomlottak fel.

Minthogy a válási statisztika csak általában mutatja ki, hogy a bírósági ítélettel megszüntetett házasságok közül hányból származott *egyáltalában* gyermek és hányból nem s bár azt is kimutatja, hogy a megszűnt házasságok közül hány volt 1, 2, 3, 4 stb.

évig tartó, de ezt a két megfigyelést nem kapcsolja egymással össze, (mint ahogy ezt a kombinációt a nő halálával megszünt házasságok termékenységének vizsgálatánál meg is ejti) ezen hiányossága miatt nem is lehet összevonni a két csoport vizsgálatát, hanem külön kell a kettőt megfigyelni.

Az *elválás* által felbomló házasságok termékenységét tehát csak abból az általános arányszámból lehet mérlegelni, amely a gyermektelen és a gyermekes házasságok pusztán viszonyát mutatja. A megfigyelést nem lehet tehát olyan szorosan az illető házasságok *keletkezési* dátumához fűzni, mint a nő halálával megszünt házasságok eseténél, de még ez az általános megfigyelés is módot nyújt annak a megállapítására, hogy a háború utáni években szétvált házasságok termékenysége általában *alacsonyabb* volt, mint a háború előtti idők felbomló házasságainak. Ezek között a háború óta szétvált házasságok között már igen nagy számmal voltak a háború óta kötöttek is és bár ezek termékenységi indexe összekeveredett a háború előtti időkből származó és így hosszabb idő óta fennálló s termőképességüket esetleg teljesen vagy nagy részben kifejtett házasságok termékenységének indexével, az általános terméketlenségi arányszám csökkenése mégis azt bizonyítja, hogy a háború után keletkezett és rövidesen szétváló házasságok terméketlensége szorította le az összes elváló házasságok termékenységi indexét.

Az erre vonatkozó — a Magyar Statisztikai Évkönyvek és a Statisztikai Hivatal által szíves készséggel rendelkezésünkre bocsátott — adatok a következők:

A bírói ítélettel felbontott

	Év (idősz)	házasságok száma	házasságok gyermek számszerint	közül teljesen telen volt százalékban
	1902—1914.	5652 (átlag)	3164	55.9%
	1916.	2336	1280	54.8%
	1917.	2752	1522	55.3%
	1921.	6188	3391	54.8%
	1922.	7420	4133	55.7%
	1923.	6933	3896	56.2%
	1924.	6105	3549	58.1%
	1925.	5750	3306	57.5%
Buda-	1902—1914.	528 (átlag)	284	53.7%
pesten	1922.	1813	1076	62.3%

Az elválás által felbomló házasságokból tehát a háború előtt (1902—1914) átlag 55.9% volt a gyermektelen; Budapesten 53.76%. Az arányszám különösen 1907. óta emelkedett erősen, a háborús két évben valami kevésbé alászállott, átlag 55.0%-ra s kb. ez volt a gyermektelenül szétváló házasságok aránya 1921—22-ben is (Budapesten ebben az évben már 62.31 %-ra emelkedett) azokban az években, amelyekről a háború óta már vannak adataink. Ez az arányszám 1923-tól kezdett erősen emelkedni, amikor már valamivel meghaladta a háború előtti átlagot, 1924-ben pedig már jelentősen fölébe emelkedett annak *58%-os aránnyal, ami 1925-ben is csak 57.5%-ra hanyatlott vissza.*

Az 1921-ben kimondott válásoknak még csak kis százaléka esett a háború után kötött házasságokra, ekkor tehát még nem volt érezhető a felbomlott házasságok termékenységén a háború utáni házasságok hatása, mert ezek bomlási processzusa ebben az évben még nem bontakozhatott ki teljes mértékben, csak két, három, négy, öt év múltán jelentkezett erőteljesebben. Az 1922-ben kimondott válásoknál 55.7% volt a terméketlenül felbomlott házasságok aránya, 1923-ban már 56.2%, 1924-ben, mikor már kellően kibontakozhatott az 1919—1920-ban kötött házasságok hatása, és a válási eseteknél mind nagyobb arányban szerepeltek ezek a háború után kötött házasságok, az arányszám 58.1 %-ra emelkedett s csak 1925-ben mutat újra némi — valószínűleg átmeneti jellegű — hanyatlást.

Hogy az 1922—1925-ben felbomló házasságoknál, különösen a fővárosban, ilyen feltűnő erősen emelkedik a terméketlen házasságok aránya, ez már nyilvánvalóan a háború után kötött házasságok egészségtelen jellegének következménye, mert a legutolsó évek válásainál, mint még látni fogjuk, ezek a háború utáni házasságok vannak a legnagyobb arányban képviselve. Ezeknek a társadalmi szempontból kétes értékű házasságoknak igazi mivoltát ezek az aránylag kis mértékben emelkedő gyermektelenségi arányszámok csak elmosódottan mutatják ugyan, de az arányszámok legkisebb változása is nagyjelentőségű az ilyen termékenységi indexeknél, mert igen sok tényező ellensúlyozó, elmosó hatásával szemben kell érvényre és kifejezésre jutnia, s amikor azt látjuk, hogy ez az arányszám a háború előtt hosszú időn át csak igen lassan emelkedett a legutolsó békeévekben az 56%-os átlag fölé, ennek az arányszámnak háború utáni 57 és 58%-ra szökése (Budapesten még inkább az arányszámnak 53.76-ról 62.31 %-ra emelkedése) nagyon érzékenyen

mutatja, hogy a mostani válások termékenységi indexét csakis a háború utáni viszonyok szoríthatták alá, ezek között pedig legelsősorban azoknak a válással végződő házasságoknak terméketlen volta, amelyek a legutolsó évek válási eseteinek legnagyobb hányadát alkották, t. i. a háború után kötött házasságoké.

Nincs módunk azonban — a válási statisztika már említett fogyatékosága miatt — ezt a következtetést konkrétan bizonyítani s azért ahhoz a közvetett bizonyításhoz kell folyamodnunk, amelyet a válási statisztika adatai lehetővé tesznek.

Mielőtt azonban a válási statisztika erre vonatkozó bizonyítási anyagát előterjesztenék, vizsgáljuk meg a házasságok termékenységét azokban az esetekben, amikor a *nő halálával* szűnt meg a házasság. A megfigyelés anyagául és bizonyító anyagul itt is csak az 1—5 évnél kevesebb időtartam után megszűnt házasságok termékenységére vonatkozó adatokat használhatjuk fel, mert a termékenységi index a házasság tartamának növekedésével természetesen szintén emelkedik, nekünk pedig csak egy 5—6 éves időszak adatai állanak rendelkezésünkre az újabb időből.

Az erre vonatkozó adatok a következők:

Év	Az 1—5. évnél kevesebb tartam után a nő halálával megszűnt házasságokból		Az oldalt megjelölt évben a nő halála miatt megszűnt házasságokat mely években köthették?
	hány gyermek született átlag?	hány %-ban nem született gyermek?	
1903—1905.	1·10	33·2%*	1899—1905.
1906—1908.	1·04	34·2%	1902—1908.
1909—1912.	1·04	34·0%	1905—1912.
1913—1915.	1·04	nincs adat	1909—1915.
1916—1918.	0·98		1912—1918.
1918.	0·90		1914—1918.
1919.	0·72	51·5%	1915—1919.
1920.	0·72	44·9%	1916—1920.
1921.	0·79	39·1%	1917—1921.
1922.	0·93	35·8%	1918—1922.
1923.	1·01	34·4%	1919—1923.
1924.	1·05	34·5%	1920—1924.
<i>Budapesten</i>			
1903—1912.	0·94	49·57%	1899—1912.
1921—1924.	0·56	59·04%	1917—1924.

Az öt évnél kevesebb időtartam után a nő halálával megszűnő házasságokból származó gyermekek átlagos száma tehát 1919., 1920., 1921-ben a legalacsonyabb és ezekben az években a legmagasabb a teljesen gyermektelenül végződő házasságok arányszáma is. A táblázat negyedik oszlopjában fel van tüntetve, hogy az első oszlopban megjelölt években megszűnt házasságokat melyik évben köthették, amiből világosan látszik, hogy a háborús évek csökkent termékenysége mellett főképen a háború befejezését követő évek alacsony termékenységi arányszámjai játszanak döntő szerepet, mert már az 1919-ben halállal végződött házasságok között is nagy számmal voltak olyanok, amelyeket 1918 végén és 1919-ben köthettek s így ezekből már az 1919. év során születhetett volna gyermek, a következő években pedig méginkább a háború befejezése után kötött házasságok termékenysége befolyásolta az ilyen rövid idő alatt megszűnő házasságok termékenységét és szorította le olyan alacsonyra a gyermekszületési átlagot.

Jóllehet, mint már említettük, ezekben az években fizikai akadályai is lehettek annak, hogy az ilyen rövid élet után megszűnő házasságok nem fejtették ki azt a termőkapacitást, amelyet a háború előtt az ilyen hasonlóan rövid ideig tartó házasságok produkáltak, ezzel szemben az a másik akadály, amely a háborús évek termékenységét olyan alacsonyra szorította, (t. i. a férfi távolléte), ezekben az években mindinkább elhárult, s e körülmény hatásának már 1919-ben ki lehetett, ki kellett volna bontakoznia, de e várakozás helyett még 1920-ban is az 1919. évi rendkívüli alacsony 0.72-es átlaggal fejeződtek be a legfrissebben kötött házasságok, sőt még 1921-ben is alig emelkedett a gyermekszületési átlagos arányszám (0.93), pedig — az 1919—1920. évi roppant magas házassági kedvet tekintve — a születési arányszámnak is hirtelenül rendkívüli módon kellett volna emelkedni az 1920—1924. évek folyamán, ami bizonyosság lehetne arról, hogy a háborúból szabaduló társadalom nemcsak meggyötört testének keresett enyhülést ebben a magasra szökő házassági kedvben, hanem egészséges életösztönének sugallatára az elveszett életerő pótlásához is sokkal gyorsabban és intenzívebben hozzáfogott, mint a béke éveiben, amikor volt elég idő és nyugalom a regenerálódásra.

Abból tehát, hogy a születések számában ez a hirtelen emelkedés nem következett be, illetve nem következett be olyan intenzitással, mint a házasságkötések számának hirtelen emelkedése, hanem

tehát azt mutatják, hogy pl. az 1921-ben kimondott válaszoknál, (amelyeknek valókeresetét 1920—21-ben adták be), az összes házasságok közül maximális arányban azok voltak képviselve, amelyek két évnél kevesebb időtartam után bontottak fel. 1922-ben a maximumot a három évnél kevesebb időtartam után felbomlott házasságok mutatták, 1923-ban a négy évnél, 1924-ben az öt évnél, 1925-ben 6-évnél kevesebb tartam után felbomlók, illetve megfordítva az 1902 1902—1914. és 1921—1925. években a két évnél kevesebb tartam után kimondott válaszok maximuma (13.28%), az 1921-es válaszoknál a három évnél kevesebb tartamúak maximuma az 1922-es, a négy évnél kevesebb tartam után kimondott válaszok maximális arányszáma 1923-ban, az öt éveseké 1924-ben, a hat évnél kevesebb tartam után kimondott válaszok maximális arányszáma az 1925-ös válási statisztikában mutatkozik.

Ha már most visszakeressük ezekből az adatokból az illető években maximális arányszámot felmutató időtartamú házasságok valószínű keletkezési idejét, akkor arra az eredményre jutunk, hogy az 1921-ben a kereset beadásakor 2 évnél az 1922-ben 3, az 1923-ban 4, az 1924-ben 5, az 1925-ben 6 évnél kevesebb időtartam után szétváló házasságok keletkezési éve: 1919—1920, mert a legtöbb elválás keresetét általában egy évvel az ítélet előtt beadott-nak számítjuk, tehát pl. az 1924-ben 5 évnél kevesebb időtartam után válópörre vitt házasságok keresetét általában 1923-ban adhatták be, ettől az évtől visszafelé számítva 4 évet, 1919—1920-ban kell keresnünk az ilyen házasságok keletkezési dátumát. Ha a fenti táblázat adatait szemléltető diagrammba foglaljuk, még világosabban látszik, hogy egy-egy időtartam csoporton belül a háború előtti évek átlagos magassága fölé mindenütt azoknak az éveknek megfelelő arányszámai emelkednek, amelyeket — a megfelelő korcsoportok sorában — mintegy elkapott az 1919—1921-es évek sok rossz házasságának árnyéka. Így a két évnél kevesebb időtartam után szétváló házasságok aránya 1921-ben emelkedik a háború előtti átlagok fölé, a három évesek 1922—23-ban, a négy éveseké 1923—24—25-ben, az öt éveseké 1924—25-ben, az öt éveseké pedig az 1925. év válási statisztikájában.

Ezek az adatok kétségtelenül bizonyítják, hogy milyen sok volt a háború utáni házasságok között az olyan, amely megfontolatlanul, gazdaságilag, társadalmilag és erkölcsileg megalapozatlanul épült föl és a felsorakoztatott statisztikai adatok is megerősítik azt a véle-

ményünket, hogy ezeknek a házasságoknak igen nagy része annak ellenére, hogy a polgári jog formáinak megfelelően kötötték, olyan volt, hogy hiányzott belőle már megkötésekor is a családalapítás vágyának igazi lelki kényszere és a házaselet céljának öntudatos vállalata és igen sokat csak a háború testi-lelki poklából szabaduló emberek nem is kis mértékben eldurvult alacsonyabb indulatai vagy a házasság szempontjából másodrendű motívumok kovácsoltak össze, nem pedig azok a magasabbrendű — bár régebben is csak öntudatlanul, ösztönszerűen érvényesülő — érdekek, amelyek a háború előtti házasságoknak sokkal nagyobb tartósságot és egészen más tartalmat adtak, mint amelyeket ezeknél a háború utáni, hamar felbomló, gyermektelenül vegetáló és céljukat tévesztett házasságoknál megfigyelhetünk, amelyek már csak azért sem tölthették be igazi rendeltetésüket, mert legtöbbször hiányzott a gazdasági alap, amely lehetővé tette volna ama magasabb érdekek érvényesülését.

Áfra Nagy János.